

## Højskolen på Pæregård i Østerlars

### Planerne

Julius Bohn har givetvis følt sin kursusvirksomhed som en succes, men han har åbenbart også erkendt, at det var blandt de unge på landet, det største behov lå. Året efter tog han nemlig det vovelige skridt at træde fra sin stilling for at oprette en regulær højskole og landbrugsskole. Særlig med henblik på det sidstnævnte havde han allieret sig med en landbrugskandidat, Mikael Kofoed, som stammede fra Båsegård i Nylars.

Planerne åbenbares for offentligheden på en løbeseddel, der i begyndelsen af august 1868 var lagt ind i aviserne<sup>1</sup>. Under overskriften "Bornholms Folkehøjskole" hedder det bl.a.:

"Forvissede om at enhver oplyst og uhildet Bornholmer er enig med os i, at det ville være til uberegnelig Nytte for Øen selv at have en Højskole i Forbindelse med en Landbrugsskole, hvor Forældre kunne sende deres Sønner hen for at erholde de for den mere og mere stigende Dannelse nødvendige Kundskaber; samt hvor særligt Øens Landmænd kunne faae den Faguddannelse, der synes at være en indlysende Nødvendighed for ret med Dygtighed og Held at kunne virke i deres betydningsfulde Kald, have Undertegnede efter manges Opfordring taget fat paa Sagen og til dette Øjemed kjøbt Pæregaarden i Østerlarsker.

Der vil blive Adgang for:

a. Confirmerede. De ville blive underviste i Modersmaalets saavel skriftlige som mundtlige Brug; praktisk Regning, derunder indbefattet Regnskabsføring; Læren om Folkenes Liv og Udvikling og da i særdeleshed Nordens; Læren om Landenes Naturforhold og Produktudvikling; Læren om Planer og Lege-mer, saameget som er nødvendigt for at kunne forstaae Landmaaling og de vigtigste Legemers Udmaaling og Beregning; en kortfattet Lære om Naturens Fremtoninger i Dyret, Planten og den saakaldte døde

Natur, Skrivning, Tegning, Gymnastik og Sang, samt om ønskes Engelsk og Svensk.

Deres Underviisning vil blive 6 Maaneder fra 15de October til 15de April."

Derefter følger en redegørelse for en videregående undervisning og den påtænkte landbrugsskole, som i fortsættelse af højskolen skulle holdes i sommerhalvåret. Udover denne omtale og en annonce om foråret nævnes disse ting ellers ikke med et ord, så vi må formode, at denne virksomhed aldrig kom i gang. At ville holde skole for unge landmænd om sommeren kan da heller ikke siges at være særlig gennemtænkt.

Forudsætningen for at deltage i denne undervisning var i øvrigt, at eleverne i forvejen havde gået på højskolen eller på anden måde havde tilsvarende kundskaber. Eleverne måtte endvidere "...være villige til - for at lære det Praktiske - at deltage i alle de paa Gaarden forefaldende Arbejder. Dog vil der blive taget mindre Hensyn til Mængden af det udførte Arbejde end til, at det gøres godt og udføres med Flid og Tænksomhed". Ca. en trediedel ville blive afsat til dette praktiske arbejde.

Som i Sandvig ville der også blive adgang for ukonfirmerede (punkt b), dog skulle de være fyldt 12 år. De kunne gå på skolen, så længe forældrene ønskede det. Fagene er stort set de samme som for højskolen, men om undervisningsformen hedder det følgende: "...de Fag der særlig lægge Beslag paa Hukommelsen, ville blive fortalte med muligt Liv og Lyst, saa de atter kunne avle eller rettere vække Livet og Lysten i Barnets og Ynglingens Sjæl, og... de Fag, hvorved Forstanden særlig skal udvikles, ville søges anskueliggjorte og forklarede, paa en saadan Maade, at de kunne bringe denne Evne frem til Klarhed og Lys".

Om de mere praktiske ting hedder det, at det var en selvfølge, at de konfirmerede og de ukonfirmerede ville få hver sit undervisningslokale såvel som sove- og påklædningsværelse. De elever, der ønskede det, kunne få kost og logi på skolen for 8 rigsdaler om

måneden, når de selv medbragte sengeklæder. Undervisningen ville koste 4 rd. pr. måned om vinteren og 3 1/2 rd. om sommeren. For at mindre bemidlede også kunne få mulighed for at deltage, ville der være fire fripladser med hensyn til sidstnævnte betaling.

Julius Bohn skulle være forstander for skolen og Mikael Kofoed bestyrer af gården. Det bemærkes, at der var planer om snarest at opføre en særskilt skolebygning, hvor lærerne med undtagelse af Kofoed og halvdelen af de kosterede elever skulle have deres bolig, men som så mange andre planer blev de ikke til noget.

Sluttelig forsikrer de to om, at de af yderste evne ville bestræbe sig på at gennemføre planen, men at de i begyndelsen naturligvis måtte lempe sig igennem efter de forhåndenværende omstændigheder, og erfaringen ville muligvis også senere gøre en eller anden forandring tilrådelig.

Nu havde de altså sikret sig et sted at være, men for at alt det praktiske skulle kunne fungere, var der endnu meget at gøre. Der skulle indrettes undervisningslokaler, værelser, spiseforhold og meget andet. I en kilde<sup>2</sup>, der har et par gamle elever som hjemmelsmænd, hedder det, at der blev indrettet skolelokale i stuehusets fire fags sal, som lå i dettes vestende, medens elevernes kamre blev indrettet i den vestre længe nærmest stuehuset, og det har givetvis kostet ikke så lidt.

En af Julius Bohns faste støtter, proprietær A. Lind, St. Hallegård i Olsker, giver imidlertid i et indlæg i aviserne skolen en varm anbefaling<sup>3</sup>, og han opfordrer samtidig folk til at yde bidrag til den. Disse bidrag behøvede ikke at være store, hvis blot mange var villige til det, men det skulle helst strække sig over nogle år, helst 10 år. Han præciserer, at bidragene ikke skal være lån, men gaver, "da Penge anvendte paa Bygninger ikke kan give Rente... Vore Bidrag sætte vi paa Rente hos de Unge der besøge Skolen, og at vore Renter vil blive gode hos dem, er jeg forvisset om..."

### Indvielse og skolevirksomhed

Det hele synes at være gået planmæssigt, idet skolen blev indviet og begyndte sin virksomhed den 15. oktober 1868<sup>4</sup>.

Ved indvielsen talte først den stedlige sognepræst, Kofoed, som var skolen meget venligt stemt. Derefter talte Julius Bohn, hvor han ifølge avisens korte resumé bl.a. "fremhævede paa hvad Maade og under hvilken Form Kundskaben maatte og skulde gives for at kunne gjøre sand Nytte for Livet, og fremhævede, at den blotte Kundskab dog kun vilde blive en død Skat, dersom den ikke blev levendegjort med Aan-

dens frie Luftninger. Til Slutning fremsatte han Lærernes Maal og Opgave, nemlig at vække Livet, vække Lysten, saa at de Unge i christen Tro og nordisk Aand og med Højmodstræk i Panden kunde løfte vore Fædres Arv".

Her møder vi i et lille glimt den retorik og vældige begejstring, som meget andet vidner om, har været kendetegnende for ham. Enkelte detaljer vidner også om, at han havde sat sig ind i, hvordan forholdene var på andre højskoler, ikke blot på det praktiske plan, men også ånden bag dem. Før hans tale blev der således sunget "Er lyset for de lærde blot" af Grundtvig og senere Hostrups "Er skolen for andre end pilt og pog", som året før var skrevet til Freerslev Højskoles indvielse.

Medens Julius Bohn således synes på vej til at tilægge sig det grundtvigske livs- og skolesyn, så ser det ud til, at offentligheden mere har interesseret sig for skolen som landbrugsskole. Et indlæg fra en anden af Bohns støtter, H. G. Hullegaard<sup>5</sup>, vidner i hvert fald om, at der har været tvivl om jordens egnethed til formålet. Hullegaard afviser, at der skulle være noget problem i det og anbefaler ligesom Lind skolen på det varmeste.

I en avisnotits nævnes, at skolen begyndte sin virksomhed med 30 elever, medens den ovennævnte kilde nævner ca. 20, hvoraf Bohn havde "medbragt" de 8 fra Sandvig. Det officielle tal<sup>6</sup> lyder på 34, men de resterende 14 kan naturligvis have været de ukonfirmerede.

Det hele var imidlertid noget ganske nyt; der var af gode grunde ikke indarbejdet nogen tradition. Af en meddelelse<sup>7</sup> året efter fremgår, at nogle af de unge mænd kun ønskede at tilbringe en kortere tid på skolen, og det har naturligt nok givet anledning til visse problemer med tilrettelæggelsen af undervisningen.

Om det daglige liv på skolen er der bortset fra en enkelt lille episode ingen efterretninger. Lige før nytår 1868 bragtes i Bornholms Amtstidende<sup>8</sup> en slags revyvis på bornholmsk dialekt skrevet af en god ven af Bohn, en urmager i Allinge ved navn J. P. Møller. I visen var der indflettet et vers om højskolen, og derfor læste Bohn det en dag op for sine elever. Verset lyder som følger:

I Lårsker der fijk di ju en Højskola igong,  
Som ejnvaides bodde me Præken aa Song.  
Jå aldri i søddan en Skola hår gaaed,  
Aa level min Klæ aa Fø hår jå faaed;  
Aa derfor ska mina Horra læggja derfraa,  
For jå hår ajnnjed te dom aa sjødda ejn saa.

Efter planerne var det meningen at begynde det nye undervisningshalvår med landbrugsskole og videregående højskoleundervisning den 16. april 1869<sup>9</sup>, men som nævnt blev det sandsynligvis ikke til noget.

Den næste vinterskole, 1869-70, som også skulle begynde den 15. oktober<sup>10</sup>, måtte udsættes "Da nogle Elever ved Exercitsen ere blevne forhindrede... og de fleste Forældre for Markarbejdets Skyld have Ønsket Tiden for Skolens Begyndelse forandret". I stedet begyndte man så den 1. november. Det blev også meddelt, at skolen den vinter ville have tre lærere, samt "at Skolens Bogsamling er bleven betydelig forøget ved en Gave bestaaende af en heel Deel udmærkede Bøger fra det kongelige Landhusholdnings-Selskab; ligesom Hr. Overlærer Erslev fra Aarhus har skjænket Skolen en Samling af Steen og Mineralier"<sup>11</sup>.

Det officielle elevtal for denne vinterskole lyder på 28, og for hvert af de to skoleår er angivet, at der blev bevilget et tilskud på 150 rigsdaler.

Det blev den sidste vinter på Pæregård. Hvad der ligger til grund for, at den blev ophævet, meddeles der intet om. Det kan blot konstateres, at Mikael Kofoed den 22. februar 1870 købte gården af Bohn<sup>12</sup>, som han derefter drev videre som almindeligt landbrug i mange år.

Snart efter blev der imidlertid taget initiativ til at oprette en ny skole, som skulle have til huse i en hensigtsmæssig og dertil indrettet bygning. Det blev den nye højskole i Østermarie.

#### **Noter: KAPITTEL 5**

##### **Højskolen på Pæregård i Østerlars 1868-70**

1. Indlagt i Bhs. Td. den 6/8 1868 - i de andre aviser omk. samme tid.
2. K. Thorsen: Kronik i Bhs. Td. den 20/1 1940.
3. Bhs. Amtstd. den 9/9 1868.
4. Samme den 19. & 23/10 1868.
5. Samme den 16/9 1868.
6. H. Rosendal, side 66. Alle oplysninger fra 'den officielle statistik' i dette kapitel og de følgende om Østermarie-skolen er herfra, hvortil der her henvises én gang for alle.
7. Bhs. Amtstd. den 15/9 1869.
8. Samme den 28/12 1868.
9. Samme den 22/2 1869.
10. Samme den 11/10 1869.
11. Samme den 15/9 1869.
12. Ovennævnte kronik af K. Thorsen.